

Usvajanje predloga i priloga za mesto kod dece uzrasta 18, 28 i 38 meseci

Rad se bavi usvajanjem predloga i priloga za mesto kod dece uzrasta 18, 28 i 38 meseci. Materijal čine transkripti četvero dece iz Srpskog elektronskog korpusa ranog dečijeg govora dostupnog u okviru CHILDES baze. Analiza pokazuje da frekvencija i broj različitih priloga i predloga kojima se označava mesto raste sa uzrastom. Takođe, na ranim uzrastima dominira upotreba onih priloga i predloga kojima se upućuje na lokaciju predmeta u blizini deteta, dok se na kasnijim uzrastima javljaju prilozima i predlozima koji upućuju na udaljene predmete.

Uvod

Ovaj rad se bavi usvajanjem predloga i priloga za mesto kod dece uzrasta 18, 28 i 38 meseci. Korišćen je 21 predlog, predlozi su uzeti iz ranijeg istraživanja o usvajanju predloga za mesto kod dece. Korišćeni su predlozi: u, na, sa, od, za, kod, po, iz, do, pored, iza, preko, bez, oko, ispred, ispod, kroz, o, pokraj, usred i kraj, jer je dokazano da se javljaju na uzrastima do 48 meseci (Savić 2004). Korišćeno je 13 priloga: dole, gore, napred, pozadi, ovamo, onamo, tu, gde, onde, drugde, ovuda, dovede, odande iz gramatike Savremeni srpskohrvatski jezik I, jer do sada nije istraživano usvajanje priloga za mesto kod dece.

Cilj rada je da se utvrdi kako deca usvajaju predloge i priloge za mesto. Želelo de ispitati i kako će dete proizvoditi predloge i priloge: spontano – samostalna upotreba; produktivno – dete je upotrebilo neki iskaz nakon nekoga, ali ga je stavilo u svoj kontekst; neproduktivno – dete je

automatski ponovilo nečiji iskaz ili formulativnom upotrebom – proizvodnja pesama, reklama (Mandić 2009). Od vrste upotrebe zavisi stepen jezičkog razvoja deteta – na nižim uzrastima se češće javljaju produktivna i neproduktivna ponavljanja, koja se vremenom smanjuju.

Prva hipoteza je da se sa povećanjem uzrasta povećava frekvencija i broj različitih predloga i priloga kod dece. Hipoteza proizilazi iz ranijeg istraživanja predloga za mesto kod dece, gde je pokazano da se sa uzrastom dece povećava frekvencija i broj različitih predloga (Savić 2004; Milenković 2012; Savić i Anđelković 2004). Polazeći od Pijažeeve teorije kognitivnog razvoja, prema kojoj deca prvo ovladavaju situacijom *sada i ovde*, odnosno prostorno i vremenski bliskim predmetima (Pijaže i Inhelder 1990), druga pretpostavka je da deca na nižim uzrastima koriste predloge i priloge za označavanje lokacije predmeta koji se nalaze samo u njihovoj blizini, kao i da se sa povećanjem uzrasta češće koriste predlozi i prilozima koji označavaju prostornu udaljenost od deteta. Parizi i Antinući su zaključili da redosled usvajanja predloga zavisi od jednostavnosti prostornih odnosa, pa će deca prvo usvojiti npr. predloge *u* i *na*, jer predstavljaju jednostavne prostorne odnose (Parisi i Antinucci 1970, prema Anđelković 2000 i Savić 2004).

Materijal i metode

Kao materijal za ovaj rad korišćeni su transkripti iz Srpskog elektronskog korpusa ranog dečijeg govora dostupnog u okviru baze CHILDES. Uzeti su transkripti četvero dece iz Beograda: Luke, Danice, Jelene i Miloša. Među ovom decom, pored jednakih preduslova za usvajanje jezika i istog uzrasta, postoje individu-

Aleksandra Veličković (1995), Lebane, Stojana Ljubića 6, učenica 3. razreda Gimnazije u Lebanu

MENTORI:

Tihana Smiljanić, Univerzitet u Potsdamu, Nemačka

Mirjana Mirić, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu

alne razlike što se može utvrditi kroz frekvencu ili dužinu iskaza (Savić 2004). Korišćeni su transkripti ove dece na tri uzrasta: 18, 28 i 38 meseci. Početni uzrast od 18 meseci je odabran jer je to uzrast u kome deca proizvode prve predloge (Savić 2004). Ovaj uzrast nam može poslužiti da utvrdimo da li je produkovan glas ili reč, kao i da li je dete spontano produkovalo određenu reč ili je automatski ponovilo (primer 1).

Primer 1: uzrast 18 meseci

Aktivnost: dete ide ka eksperimentatoru, koji sedi na krevetu

Eksperimentator: *tu* Luka?

Dete: (ponavlja za eksperimentatorom) *tu* Luka.

Prvo je analizirana ukupna produkcija predloga i priloga kod dece, što obuhvata frekvencu, kontekst i upotrebu. Potom su upoređivani produkovani predlozi i prilogi među uzrastima. Kao metode pretrage korpusa korišćene su posebne komande koje utvrđuju frekvencu upotrebe i kontekst u kome se predlozi i prilogi javljaju. Pretraživan je kontekst – tri iskaza iznad i tri iskaza ispod iskaza u kome je upotrebljen predlog ili prilog, ali se broj iskaza mogao proizvoljno menjati ako kontekst nije bio dovoljno precizan ili jasan.

Analiza

Na uzrastu od **18 meseci** broj različitih predloga i priloga je 6 (2 predloga: *u*, *oko* i 4 priloga: *gore*, *ovamo*, *tu*, *gde*), dok je ukupan broj produkovanih predloga i priloga 61 (3 predloga, 59 priloga). Međutim, javlja se neujednačeni broj produkovanih priloga. Prilog *gde* se najčešće koristi – 38 puta, potom prilog *tu* – 17 puta, potom *gore* – 3 puta, i *ovamo* – jednom. Produkovani predlozi *u* i *oko* javljaju se samo kod jednog deteta, pri čemu se ne može ustanoviti da li je dete reklo predlog, ili samo glas.

Prilozima *gore*, *ovamo*, *tu* i *gde* se javljaju kod jednog deteta, dok se prilozima *tu* i *gde* javljaju kod sve dece (primer 2). Deca predloge i priloge najčešće proizvode spontano (41 put). Međutim, javljaju se prilozima koji su izrečeni produktivnim ponavljanjem (11 puta), kao i neproduktivnim ponavljanjem (10 puta).

Primer 2:

Aktivnost: dete stavlja spajalice na krpu pa uzima krpu u ruku

Otac: Ženo, možeš ti da sediš? (majci)

Majka: Mogu, mogu!

Dete: *Tu!*

Aktivnost: uzima kutiju iz ruke eksperimentatora

Majka: *Tu* je.

Na uzrastu od **28 meseci** javlja se 15 različitih predloga i priloga (10 predloga: *u*, *na*, *sa*, *od*, *za*, *kod*, *po*, *iz*, *ispod*, *do* i 5 priloga: *dole*, *gore*, *napred*, *tu*, *gde*). Ukupan broj produkovanih predloga i priloga je 363 (57 predlog i 306 priloga). Frekvencija predloga: *u* – 16, *na* – 27, *od* – 1, *sa* – 1, *za* – 1, *kod* – 6, *do* – 1, *po* – 1, *iz* – 2, *ispod* – 1; frekvencija priloga: *dole* – 13, *gore* – 7, *napred* – 2, *tu* – 100, *gde* – 184. Kao i na prethodnom uzrastu, prilozi se češće proizvode od predloga. Spontano se javljaju 317 predloga i priloga, produktivno se javljaju 29 predloga i priloga, a neproduktivno 17. Na ovom uzrastu se po prvi put javljaju predlozi koji označavaju prostorno udaljen odnos, *u*, *na* i *sa* (primer 3).

Primer 3:

Aktivnost: dete se okreće oko sebe i baca listić

Dete: To *sa* zemlje, to *sa* zemlje.

Kod nekih predloga umesto očekivanog javlja se neki drugi predlog, pod pretpostavkom da dete ne razlikuje značenja predloga. U ovom slučaju umesto očekivanog predloga *u* javlja se predlog *na*. Oba predloga predstavljaju jednostavne prostorne odnose koji se usvajaju na najranijem uzrastu, stoga se pretpostavlja da dete još uvek nije uspelo da ih razlikuje.

Javlja se i formiranje konstrukcija koje bi detetu pomogle da razume značenje nekog predloga (dva puta). U ovom slučaju služe za iskazivanje predloga *ispred*, uz pomoć predloga *po* i priloga *napred* (primer 4).

Primer 4:

Aktivnost: Dete gleda u deo koji traže.

Dete: Gde je, gde je?

Aktivnost: odiže se od poda da bi pogledao ispod sebe, na mestu gde sedi

Majka: Ispred tebe. Ne ispod, ispred.

Aktivnost: Dete i dalje gleda ispod.

Majka: Napred.

Dete: *po napred*.

Aktivnost: Pomerio se, gleda na mesto gde je sedeo

Kod jednog deteta počinje da se koristi predlog *sa*, sa prostornim značenjem.

Na ovom uzrastu se povećala frekvenca (sa 61 na 363) kao i broj različitih predloga i priloga (od 2 različita predloga na 10; od 4 različita priloga na 5). Ovo je ključni uzrast za upotrebljavanje predloga i priloga koji označavaju lokaciju predmeta udaljenih od samog deteta.

Na uzrastu od **38 meseci** javlja se 15 različitih predloga i priloga (10 predloga: *u, na, od, kod, iz, iza, pored, preko, do, ispod* i 5 priloga: *dole, gore, tu, gde, ovamo*). Ukupan broj produkovanih predloga i priloga je 214 (77 predloga i 137 priloga). Frekvenca predloga: *u* – 36, *na* – 20, *kod* – 10, *od* – 1, *iz* – 1, *do* – 1, *porod* – 2, *iza* – 3, *preko* – 2, *ispod* – 1; frekvenca priloga: *dole* – 1, *gore* – 6, *ovamo* – 4, *tu* – 68, *gde* – 58. Javljaju se po prvi put predlozi *iza, pored* i *preko*. Pored toga, javlja se po prvi put predlog *kod* za označavanje prostorne udaljenosti (primer 5):

Primer 5:

Majka: Ne znaš gde si spavao! Pa ja te tražim celu noć, a tebe nema.

Dete: *kod* Đurđe.

Na ovom uzrastu spontano produkcovanje predloga i priloga javlja se 200 puta, produktivno ponavljanje 13 puta i formalno ponavljanje jednom. Neproductivno ponavljanje predloga i priloga se ne javlja ni jednom, deca sa uzrastom smanjuju broj ponavljanja i sve više se javlja spontana upotreba. Na ovom uzrastu u odnosu na prethodni uzrast javlja se niža frekvenca priloga. Uzrok za smanjenje predloga ili priloga kod nekog deteta na ovom uzrastu se može obrazložiti situacijom u kojoj se dete našlo u toku snimanja i ukupnom količinom materijala snimljenog za dati uzrast.

Zaključak

Na uzrastu od 28 meseci javlja se porast frekvence i broja različitih priloga (sa 58 priloga na 306; sa 4 različita priloga na 5) u odnosu na uzrast od 18 meseci. Smanjuje se broj ponavljanja

(produktivnog i neproduktivnog) a češće se javlja spontana upotreba, što je u skladu sa prvom hipotezom. Na uzrastu od 38 meseci, u odnosu na prethodni uzrast, javlja se odstupanje: frekvenca i broj različitih predloga i priloga su smanjeni, što se može objasniti situacijom u kojoj je dete snimano.

Na uzrastu od 28 meseci deca počinju da koriste predloge da bi označili prostornu udaljenost (*u, za, na*). Kod priloga to nije slučaj, ni na jednom uzrastu se ne javljaju prilozima koji označavaju prostornu udaljenost (pr. *onamo, onde*). Rezultati su pokazali da se prilozima mnogo frekventnije javljaju od predloga, najviše prilozima *tu* i *gde*.

Naredna istraživanja mogu koristiti starije uzraste (42, 48 meseci) da bi se utvrdila upotreba novih predloga i priloga i da bi se izvršila međusobna komparacija u njihovom usvajanju.

Literatura

Anđelković D. 2000. Razumevanje imeničkih sintagma sa prostornim značenjem na predškolskom uzrastu. *Psihologija*, **33** (1-2): 171.

Mandić M. 2009. Usvajanje vremenskih priloga u srpskom jeziku na uzrastu od 1;6 do 4;0. Magistarski rad. Beograd: Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Milenković A. 2012. Usvajanje značenja predloga kod i s(a) u ranom dečijem govoru. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, **55** (1): 221.

Pijaže, Ž., Inhelder, B. 1990. *Psihologija deteta*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića

Savić M, Anđelković D. 2004. Usvajanje predložkog sistema – problem faktora i mehanizama razvoja. *Psihologija*, **37** (4): 415.

Savić M. 2004. Usvajanje predloga u srpskom jeziku na uzrastu od 18 do 48 meseci. Magistarski rad. Beograd: Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Stevanović M. 1989. *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga

Aleksandra Veličković

The Acquisition of Spatial Prepositions and Adverbs in Children Aged 18, 28 and 38 Months

The paper deals with the acquisition of spatial prepositions and adverbs in children aged 18, 28 and 38 months. The material is taken from the Serbian electronic corpus of child language available within the CHILDES database and consists of transcripts taken from 4 children. The analysis shows that the overall frequency and number of different spatial prepositions and adverbs increases with age. In addition, at earlier ages children use prepositions and adverbs referring to the objects present in their surroundings, whereas at later ages prepositions and adverbs referring to the distant objects emerge.